

DROBNÉ CÍRKEVNÍ PAMÁTKY VE FARNOSTECH NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ, SLAVOŇOV A NOVÝ HRÁDEK DO ROKU 1848

Milan Hanzl

Univerzita Hradec Králové, Filosofická fakulta, Rokitsanského 62, 500 03 Hradec Králové 3,
e-mail: milan.hanzl89@seznam.cz

Drobné církevní památky jsou nezemělitelnou součástí extravilánu a intravilánu našich obcí. Mezi tyto objekty patří kříže, boží muka, kaple, sochy světců, sloupy se sochami či sochou svätce, sväté obrázky či smírčí kříže. Velká část těchto objektů se řadí vzhledem ke svému způsobu stavby a vzniku do okruhu lidové architektury.

Stavební vývoj těchto památek v Českém království je ovlivněn historickými událostmi, především rozmachem poutnictví ve středověku, reformacemi, třicetiletou válkou, protireformacemi a náboženskou konsolidací v 18. století. S nástupem romantismu vzniká snaha tyto památky badatelsky prozkoumat.^{1/}

Stejně jako na jiných farnostech Českého království vznikaly i ve farnostech Nový Hrádek, Slavoňov a Nové Město nad Metují drobné církevní památky, aby splnily svůj účel nebo funkci, kvůli které byly založeny. Především měly sloužit k účelům kultovní- náboženským, memoriálním, orientačním a reprezentativním. Stavění těchto památek mělo zejména narušit přežívající pohanské zvyky a upevnit mezi obyvatelstvem katolickou víru.

Funkce nábožensko-kultovní se úzce prolínala s funkcí memoriální, která měla být připomínkou významné události či úmrtí, jež mělo být trvale v lokalitě znázorněno v podobě kaple, křížku či jiné církevní památky. Takovým příkladem památky s memoriálním účelem v naší sledované lokalitě může být sloup se sousoším Nejsvětější Trojice na Husově náměstí v Novém Městě nad Metují, který vznikl jako vzpomínka a poděkování za ukončení sedmileté války.^{2/} Dalším příkladem postavení drobné církevní památky s memoriální funkcí je postavení sloupu se sochou Panny Marie z roku 1696 na Husově náměstí, jež vznikl jako dík Bohu za ukončení morové epidemie.^{3/} Mezi památky s výše uvedeným účelem je možné zařadit i kříže, které nechal zřizovatel postavit k jeho reprezentaci, stejně jako pro trvalou vzpomínku na zbožnost jeho rodiny.^{4/} Tyto kříže zastupuje například kamenný kříž z obce Sendraž, jež nechal v roce 1835 postavit Antonín Štára s Josefem Štárou a se svou manželkou.^{5/}

1/ Jindřich NUŠEK – Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku, Vlastivědný časopis Pod Blánkem (dále jen VČPB) 5, 2001, s. 40–54.

2/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 155.

3/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 13.

4/ Jindřich NUŠEK – Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku, VČPB, s. 55.

5/ Obecní úřad Slavoňov, DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843, rukopis, s. 4.

Obr. 1. Bohdašín. Kamenný kříž na polní cestě směrem ke Slavoňovu. Foto autor, 2012.

Významným důvodem ke zřizování drobných církevních památek byla funkce orientační. Drobné církevní památky se staly ve volné krajině orientačním bodem, znázorňujícím průběh cesty či značení rozcestí. Ačkoliv budování okresních silnic a železnic v 19. století zasáhlo do krajinného rázu, zachovaly si svoji náboženskou, orientační a memoriální funkci i v tomto období, především díky zbožnosti obyvatel a pořádání procesí na lokálních cestách. Díky vzniku turismu v druhé polovině 19. století byly často kodifikovány jako orientační body novodobého poutnictví. Rovněž rakousko-uherská armáda a od roku 1918 československá armáda používala tyto památky jako orientační body, které zakreslovaly do svých map. Paradoxně duchovní účel budování těchto objektů vystřídala podstata vojenských ofenzív. Budováním nových komunikací během 20. století byly na mnoha místech přerušeny tyto prostorové vazby.

Dalším důvodem pro zřizování těchto objektů je především jejich reprezentativní funkce, jež se ve sledovaném území objevuje převážně v 19. století. Zřizovatel těchto staveb chtěl především ukázat svoji zbožnost a zbožnost své rodiny.^{6/} Jako doklad může sloužit kamenný kříž s ukřižovaným Kristem v obci Bohdašín, který nechali na svoje náklady postavit Josef a Jan Mádrovi v roce 1841. Jako další příklad může posloužit kamenný kříž ukřižovaného Krista v obci Sendraž, jež nese nápis se slovy: „TENTO KRJŽ, GEST, POSTAW, WENÝ SNÁKLADEM, IOZEFA A ANTONINA, STÁRY, AMAN, ŽELKY, GEHO 1835.“^{7/} Na sledovaném území byly tyto památky zakládány nebo opravovány také za účelem reprezentace majitele panství nebo obyvatel obcí. Majitelé panství většinou nechávali na památce vyřít nápis, který by odkazoval na záslužné činy jejich rodu, nebo na ni nechali vyhotovit erb svého rodu. Jako příklad může sloužit socha svatého Jana Nepomuckého před vjezdem na Husovo náměstí, kde se nachází v přední části soklu reliéf erbu rodu Leslie, socha sv. Leopolda také s erbem rodu

6/ Jindřich NUSEK–Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podbblanicku, VČPB, s. 54–55.

7/ Ob. ú. Slavoňov, DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843, rukopis, s. 3–4.

Leslie nebo nápis na zadní straně soklu Ecce Homo na Rezku se slovy: „R. 1918 poškozeno, Josef Bartoň z Dobenína, obnoveno r. 1928.“ Mezi drobné církevní objekty zřízené obcí patří například litinový kříž v obci Blažkov z roku 1834, jenž má na zadní straně soklu nápis: „TENTO KRŽ GEST POSTAWENY SNÁKLADEM SAUSEDU PO CESTNÉ OBCE BLAŽKAUSKÉ 1834.“

U drobných církevních památek nás nezajímá pouze účel jejich vzniku, ale také to, jak v současnosti tyto památky vnímáme a jaký odkaz nám předávají. Drobné církevní památky mají výpovědní hodnotu. Dokládají především vývoj náboženství v daném regionu. Zejména vítězství katolického vyznání nad nekatolickým vyznáním od druhé poloviny 17. století,^{8/} kdy se v našem sledovaném regionu na konci 17. století a na začátku 18. století zakládaly významné památky, jako je například v Novém Městě nad Metují sloup se sochou Panny Marie z roku 1696^{9/}, kaple Loreta při klášteře Milosrdných z roku 1680^{10/} nebo socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1709.^{11/} Tyto nákladné památky vznikaly v době, kdy se podařilo překonat finanční nedostatky po třicetileté válce.

Při zakládání drobných církevních památek se mimo jiné dbalo na jejich vhodné umístění v krajině či v zastavěné oblasti. Během kolektivizace v 50. letech 20. století zanikla velká část polních cest, rozptýlená zeleň, stromové skupiny i cesty lemované alejemi. Důsledkem tohoto scelování pozemků bylo, že docházelo u svažitéjšího terénu k erozi půdy. Dokladem péče o poutníky jsou lavičky, které byly v bezprostřední blízkosti objektu umístěny, a jednotlivé stromy, především lípy, které zde byly sázeny, aby poskytly poutníkům stín odpočinek. V tomto prostředí tvoří drobná církevní památka hlavní složku a zeleň složku doprovodnou. Proto na mnoha místech vzniká péče nejenom o samotný objekt, ale také o jeho nejbližší okolí.^{12/} Památky na náměstí v Novém Hrádku, na Husově náměstí v Novém Městě nad Metují nebo na návsi ve Slavoňově jsou dokladem péče o památku a její environmentální složku. Dobrá péče o tyto církevní objekty je zapříčiněna především jejich lokalizací. V mnoha případech sledovaných objektů není dbáno na vytvoření pevného spojení mezi objektem a jeho bezprostředním okolím. Historicky významné památky, jako je například kaple svaté Barbory na Rezku, mají malou nebo žádnou péči. Postupně celý objekt i s okolními lázněmi chátrá.

V epoše baroka je stále dominantní složkou zobrazení člověk, avšak na rozdíl od předchozích epoch je téměř pokaždé zobrazen ve scénickém vztahu k celkovému vizuálnímu poli diváka.^{13/} Protireformační úsilí katolického duchovenstva s mocenskou podporou působily na nedostatečně uspokojovanou religiozitu mezi lidmi. Svědectvím je mimo jiné obnovení nebo rozvoj poutních či jiných míst, spojovaných se zázraky na

8/ Jindřich NUŠEK – Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku, VČPB, s. 55.

9/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 13.

10/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 13.

12/ Jindřich NUŠEK – Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku, VČPB, s. 56–57.

13/ Alberta CHATELETA– Bernarda Philippa GROSLIERA, Světové dějiny umění, Larousse 1990, s. 399.

Obr. 2. *Nové Město nad Metují – Rezek. Socha Ecce Homo u lesní cesty před vjezdem do lázní Rezek. Foto autor, 2013.*

Metují v roce 1709, tedy dvanáct let před jeho prohlášením za blahoslaveného papežem Inocencem XIII.^{14/} Dalším kultem uctívání v barokní epoše se stal mariánský kult, který můžeme ve sledovaných farnostech pozorovat nejen na náměstí v Novém Hrádku a na Husově náměstí v Novém Městě nad Metují, kde jsou sloupy se sochou Panny Marie, ale

konci 17. století a na začátku 18. století.^{14/} Typickým příkladem může být kaple svaté Barbory na Rezku, která byla spojována se zázračnými vlastnostmi léčivého pramene.^{15/}

Barokní epocha pocítovala silný strach ze smrti a nedostatečné spásy, proto se snažila zajistit si svou fundační horlivostí posmrtný život. V tomto období docházelo také k rozvoji náboženských řádů, jež měly pečovat o zemřelé duše a připravit jejich rychlý přechod z očistce do ráje, což bylo v období baroka typické.^{16/} Mezi takovými řády byl i řád Milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují, kterému byla přidělena kaple Loreta z roku 1680.^{17/}

Ve sledovaných farnostech, stejně jako v jiných farnostech Českého království, docházelo v tomto období k velkému uctívání kultu světců, zejména nově zavedené úctě ke svatému Janu Nepomuckému. Dokladem širokého zavádění tohoto kultu je vítězství protireformačních snah, což dokládá fakt, že řada jeho soch byla stavěna ještě v době, než se uskutečnila jeho kanonizace nebo beatifikace.^{18/} Důkazem tohoto uctívání je postavení sochy sv. Jana Nepomuckého před Krajskou bránou v Novém Městě nad

14/ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006, s. 150.

15/ SOKA Náchod. PADI AUR, J. N., *Dějiny Nového Města nad Metují 1818*, český překlad, s. 74.

16/ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, s. 150–151.

17/ Bohumil DVOŘÁČEK, *Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti*, s. 223.

18/ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, s. 151.

19/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č. RZ NA 123, č. j. 10.775/92.

i sochy samotné nebo reliéfy na křížích. Rozdíl je pouze v tom, že sledované mariánské sloupy pocházejí z období baroka a kříže se sochou nebo poloplastikou Panny Marie byly zaváděny až po josefínských reformách. Rovněž mariánské sloupy vznikaly po morových epidemiích, aby ochraňovaly před morem, ohněm nebo válkou.^{20/} Stavba mariánských sloupů není uskutečňována jen v období baroka, ale také v jiných obdobích, což dokládá mariánský sloup v poutním místě Rokole z roku 1921. Mezi kříže se sochou nebo reliéfem Panny Marie patří například kříž z roku 1798 v obci Provodov, kříž z roku 1841 v obci Bohdašín nebo kříž z roku 1837 v městysu Nový Hrádek. Barokní lidová zbožnost měla své náboženské představy neobyčejně subjektivizující a individualizující, které se soustřeďovaly na několik lidově nejlépe vyložitelných a lidovým rozumem postizitelných zásad. Málokdy byla lidová zbožnost plně ortodoxní. Lidové prostředí si účelně vyzdvihované objekty náboženství elitním diskursem přibližovalo, konkretizovalo a zpřítomňovalo.^{21/}

S příchodem osvícenského myšlení se měnilo mimo jiné pojetí místa člověka ve společnosti. Tento nový směr byl reakcí na předchozí období baroka, protireformace a ortodoxii. Osvícenští panovníci se stále pokládali za Bohem zodpovědné a Bohem ustanovené. Zásadní bylo také ustanovení, že katolické kázání mělo být vedeno v národních jazycích a měla být vynechána přeživší barokní nesrozumitelnost a nabubřelost,^{22/} což je zřejmé i na sledovaných památkách. Mariánský sloup v Novém Městě nad Metují, sousoší Nejsvětější Trojice v Novém Městě nad Metují, mariánský sloup v Novém Hrádku, sokl u sochy sv. Jana Nepomuckého před vjezdem na Husovo náměstí a další sledované drobné církevní památky z předešlého období obsahují latinské názvy. S pojetím osvícenecké společ-

Obr. 3. *Nové Město nad Metují. Kaple sv. Barbory na Rezku. Foto autor, 2013.*

20/ Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Slovník památkové péče*, Praha 1962, s. 129.

21/ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, s. 183–184.

22/ Tamtéž, s. 196–197.

Obř. 4. *Nové Město nad Metují. Sloup se sochou Panny Marie na Husově náměstí, detail sochy Panny Marie. Foto autor, 2013.*

nosti se lidové vrstvy seznamovaly pomocí nového vzdělávacího systému, především povinnou školní docházkou.^{23/}

Od období josefínských reforem byly proměny lidově-náboženských představ velice pomalé nebo k nim nedocházelo. Přetrvávaly kultické praktiky a rituály z barokní epochy. Liturgický rok s jeho zvyky a obřady zůstal téměř stejný, což je patrné na sledovaných křížích, kde se nacházejí modlitby nebo úryvky z Bible. Takovými kříži z první poloviny 19. století je například kříž z roku 1840 v obci Mezileší nebo kříž z roku 1834 v obci Blažkov. Venkovský člověk nechtěl opouštět svou náboženskou představu jako ochránce mravnosti. Stejně jako náboženské představy ranně novověkého člověka, tak i člověka 19. století utvářela řada angažovaných transcendentních bytostí.^{24/}

Sledované objekty prošly různým osudem. Některé zanikly, jiné byly opraveny nebo na nich neproběhly žádné opravy. Na sledovaném území jsou i památky, které změnilly svoji původní lokalizaci. Přestože se ve většině případech zachovaly do současnosti, je rozdíl v jaké podobě a jakou mají současnou výpovědní hodnotu. Jsou mezi nimi také památky s bohatým historickým vývojem, které svůj dávný lesk ztratily, jako například kaple na Rezku. Tato kaple byla navštěvována nejen místními věřícími, ale také cizími poutníky. Dokonce kvůli velké návštěvnosti nechali radní z Nového Města nad Metují přistavět u kaple lázně.^{25/} Lázně navštívil například v roce 1877 básník Jan Neruda společně s profesorem Miroslavem Tyršem.^{26/} V současnosti nese kaple na Rezku známky vlh-

kosti a pramen, jenž vytékal pod oltářem, nyní vytéká nalevo od kaple.

Sledované památky, které se nedochovaly do současnosti, je možné dohledat v písemných pramenech, především ve farních kronikách. Mezi tyto objekty patří hlavně ty, jež byly vyrobeny ze dřeva. Na území farnosti Nový Hrádek můžeme mluvit o dřevěném kříži z roku 1796 u hřbitovní zdi v Novém Hrádku, dřevěném kříži

23/ Tamtéž, s. 207–208.

24/ Tamtéž, s. 461–462.

25/ SOKA Náchod, PADIAUR, J. N., Dějiny Nového Města nad Metují 1818, český překlad, s. 74.

26/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 271.

z roku 1803 na Farách u Nového Hrádku, dřevěném kříži z roku 1797 v obci Borová nebo dřevěném kříži z roku 1797 z osady Dlouhé u Nového Hrádku.^{27/} Ve farnosti Slavoňov se do současnosti nedochoval dřevěný kříž z roku 1803 v obci Libchyně,^{28/} dřevěný kříž s plechovým obrazem ukřižovaného Krista z roku 1829 v obci Slavoňov,^{29/} dřevěný kříž s plechovou figurou ukřižovaného Krista z roku 1770 v obci Sendraž, dřevěný kříž s plechovou figurou Spasitele z roku 1833 v obci Jestřebí, dřevěný kříž s plechovým obrazem ukřižovaného Krista vzniklý před rokem 1843 v obci Zákraví, dřevěný kříž z roku 1815 stávající na pozemku čp. 6 v obci Bohdašín nebo dřevěný kříž s plechovou figurinou ukřižovaného Krista vzniklý před rokem 1840 a přenesený z neznámého místa do Mezilesí, kde stával u cesty směrem k Novému Hrádku.^{30/}

Některé sledované památky musely během své existence projít jednotlivými opravami, aby tvořily společně s ostatními obecními památkami jeden celek kulturního dědictví. Jsou to především památky, které stojí v centrech obcí nebo v jejich historických částech. Proto obce či jiní dobrodinci investovali a stále investují peníze do jejich oprav. Ve farnosti Nový Hrádek patří do těchto památek, které prošly jednotlivými fázemi oprav, především sloup se sochou Panny Marie na náměstí v Novém Hrádku. Po oslavě stoletého výročí postavení tohoto mariánského sloupu v roce 1847 proběhla první oprava v roce 1852 místním malířem Josefem Hoňkem, jenž památku štafroval a nově pozlatil. Po dokončení jeho práce byl sloup dne 26. září 1852 slavnostně posvěcen. Další opravy na sloupu uskutečnil v roce 1910 známý sochař z Nového Města nad Metují Josef Marek. Během této opravy byl sloup natřen fermežovou barvou a socha Panny Marie byla pozlacena. Při nešetřném skládání materiálu na stavbu místní samoobsluhy v 70. letech 20. století byl sloup poškozen a musel být v roce 1975 znovu opraven. Jelikož se sloup nadále nacházel ve špatném stavu, musel v roce 1991 architekt Antonín Wagner a jeho spolupracovník Jaroslav Unger provést nezbytný restaurátorský zásah.^{31/} Poslední opravy na sloupu byly uskutečněny v roce 2011, kdy byla otevřena schránka nacházející se uvnitř sloupu. Obsah schránky byl bohužel prázdný, proto do ní obyvatelé Nového Hrádku vložili vzkaz budoucím generacím.^{32/} Ve farnosti Slavoňov také došlo k opravám a zásahům do některých památek. Například věžička s 50 liberním zvonem v obci Libchyně, vzniklá před rokem 1844^{33/}, byla podle kronikáře Josefa Švorce (ústní sdělení), v roce 1922 přestavěna do současné podoby kaple a její zvon byl během první světové války rekvírován.^{34/} Stejný osud potkal i věžičku z roku 1829 v obci

27/ SOKA Náchod, Liber Status Ecclesiarum, Parochiae, et Animarum, ... in Beneficio Neo-Hradekensi, prope Castrum Frůmburg... (Kniha o stavu kostelů, farnosti a duší ...), řím. kat. farní úřad v Novém Hrádku 1721, rukopis, s. 108–109.

28/ Ob. ú. Slavoňov, DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843, rukopis, s. 4.

29/ Tamtéž, s. 17.

30/ Tamtéž, s. 3–4.

31/ Ivana MAXOVÁ – Vratislav NEJEDLÝ – Pavel ZAHRADNÍK, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Náchod, Praha 2002, s. 136–137.

32/ Vladimír ŘÍHA, Nový Hrádek 650 let 1362–2012, s. 196.

33/ Ob. ú. Slavoňov, DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843, rukopis, s. 4.

34/ Rozhovor: dne 15. 12. 2012 s kronikářem obce Jestřebí Josefem Švorcem. Nar.: 1929.

Obr. 6. *Nové Město nad Metují. Socha sv. Jana Nepomuckého před vjezdem na Husovo náměstí.*

Foto autor, 2013.

1709 proběhla oprava v roce 1864, což dokládá vyrytá datace na spodní ploše středového soklu. Během následujících let proběhly na soše další opravy, hlavně v 70. letech 20. století, kdy byl proveden neodborný restaurátorský zásah, který způsobil, že v roce 1996 musel restaurátor Jindřich Roubíček provést neodkladné opravy, zejména musel opravit trhliny na soše, uražené části sochy a odstranit ze sochy vrstvy

Bohdašín, která také získala zvon o váze 154 liber^{35/} a byla přestavěna do současné podoby kaple. Všechny sledované kaple na území farnosti Slavoňov byly ve 20. století opraveny.^{36/} Rovněž na kamenném kříži z roku 1823 na návsi v obci Slavoňov, na kamenném kříži z roku 1835 v obci Sendraž nebo kamenném kříži z roku 1841 v obci Bohdašín jsou patrné nedávné opravy.^{37/}

Nejvíce oprav se odehrálo na území farnosti Nové Město nad Metují. Všechny sledované památky v historické části Nového Města nad Metují byly po roce 1848 opraveny. Především se to týká sochy svatého Jana Nepomuckého z roku 1709^{38/}, stojící před vjezdem na Husovo náměstí, sloupu se sousoším Nejsvětější Trojice z roku 1767^{39/} na Husově náměstí, sloupu se sochou Panny Marie z roku 1696^{40/}, nacházející se také na Husově náměstí, socha svatého Jakuba z první poloviny 18. století^{41/}, stojící před zdí kostela Nejsvětější Trojice nebo kaple sv. Jana Nepomuckého z roku 1736^{42/} na Horském předměstí.

Na soše sv. Jana Nepomuckého z roku

35/ Ob. ú. Slavoňov, DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843, rukopis, s. 3.

36/ Rozhovor: dne 15. 12. 2012 s kronikářem obce Jestřebí Josefem Švorcem. Nar.: 1929.

37/ Rozhovor: dne 5. 2. 2013 s kronikářem obce Slavoňov Josefem Suchánkem.

38/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 13.

39/ Ivana MAXOVÁ–Vratislav NEJEDLÝ–Pavel ZAHRADNÍK, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Náchod, s. 131.

40/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 13.

41/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č.: RZ NA 2928 č.j.: 22725/6–2928.

42/ SOKA Náchod, PADIAUR, J. N., Dějiny Nového Města nad Metují 1818, český překlad, s. 71.

mechu a lišejníku.^{43/} Poslední restaurátorský zásah na soše provedl v roce 2007 restaurátor Antonín Wagner.^{44/}

Sloup se sousoším Nejsvětější Trojice na Husově náměstí byl opravován v roce 1837 a v roce 1879, kdy byl sloup opraven společně s mariánským sloupem na Husově náměstí. Během opravy v roce 1879 byly k oběma památkám přistaveny nové pískovcové schody a obě sochy byly pozlaceny. Při opravách náměstí v letech 1905–1906 došlo také k opravám na sloupu Nejsvětější Trojice. Další restaurátorské zásahy proběhly v roce 1933 a v roce 1999, kdy opravu prováděl známý restaurátor a sochař Jindřich Roubíček z Náchoda.^{45/}

Opravy na sloupu se sousoším Nejsvětější Trojice se většinou kryly s opravami na sloupu se sochou Panny Marie, stojící na stejném náměstí. Obojí tak bylo uskutečněno v letech 1879, 1905–1906 a 1933. V 60. letech 20. století byl sloup se sochou Panny Marie ve špatném stavu a hrozilo jeho zhroucení. Kolaudace z 25. května 1966 neshledala žádné závady. Havarijní stav sloupu nechali radní

opravit až v roce 1997 restaurátorem a sochařem Jindřichem Roubíčkem z Náchoda.^{46/} Poslední opravu vykonal v roce 2008 restaurátor Antonín Wagner.^{47/}

Zajímavý osud po roce 1848 potkal sochu svatého Jakuba u zdi kostela Nejsvětější Trojice v Novém Městě nad Metují. Socha stála až do roku 1877 v kostele svatého Salvátora. Poté byla nákladem pana Františka Smoly umístěna na osmihrannou kašnu na pozemku novoměstského děkanství. Jelikož v roce 1896 bylo budováno na děkanském pozemku vodovodní potrubí, musela socha s kašnou ustoupit. Dalším místem, kam byla socha přenesena, byl altánek děkanské zahrady. Během opravy děkanského kostela Nejsvětější Trojice v roce 1922 byla socha přemístěna do výklenku kostelní zdi a ohrazena kovovou mřížkou. Kvůli častému stěhování sochy, především na za-

Obř. 7. Nový Hrádek – osada Rzy. Kamenný kříž nad rekreačním střediskem Astra. Foto autor, 2013.

43/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č.: RZ NA 123, č. j.: 10.775/92.

44/ Rozhovor dne 13. 5. 2013 s pracovnící Odboru správy nemovitého majetku v Novém Městě nad Metují Jarmilou Valterovou.

45/ Ivana MAXOVÁ – Vratislav NEJEDLÝ – Pavel ZAHRADNÍK, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Náchod, s. 131–133.

46/ Tamtéž, s. 126–129.

47/ Rozhovor dne 13. května 2013 s pracovnící Odboru správy nemovitého majetku v Novém Městě nad Metují Jarmilou Valterovou.

Obr. 8. *Nový Hrádek. Sloup se sochou Panny Marie na náměstí. Foto autor, 2012.*

částku 20. století, a dalšími neodbornými zásahy, se stav sochy před rokem 2000 nacházel ve špatném stavu. Proto musel být na soše v září a říjnu roku 2000 proveden restaurátorský zásah.^{48/}

V nejhorším stavu ze všech sledovaných objektů nacházejících se v historické části Nového Města nad Metují, je kaple svatého Jana Nepomuckého. Po druhé světové válce se kaple nacházela ve špatném stavu, proto již roku 1946 začala první velká rekonstrukce.^{49/} Znovu oprava proběhla v roce 1962 po požáru bratrské modlitebny. V roce 1976 byla oplechována věžička a vyměněna poškozená šindelová krytina. Oprava oltáře a další restaurátorské zásahy byly uskutečněny v roce 1987 panem J. Kozákem ze Rtně v Podkrkonoší.^{50/}

Dalšími sledovanými památkami jsou ty, jež změnily jednou nebo vícekrát svou lokalizaci. Takovými památkami je například socha sv. Leopolda z roku 1765^{51/} před hřbitovní zdi v Krčíně, socha sv. Václava z roku 1687^{52/} na zámeckých valech, socha Ecce Homo z roku 1801^{53/}, stojící u lesní cesty k lázním Rezek nebo již zmíněná socha svatého Jakuba stojící u zdi děkanského kostela Nejsvětější Trojice.

Původním místem, kde nechal Leopold z Leslie postavit sochu svatého Leopolda, byl zámecký val. Během rekonstrukce Dupačské silnice v roce 1886 byla socha rozebrána a složena na pivovarském dvoře, odkud se teprve v roce 1911 dostala znovu na „valy“, ale už v roce 1927 byla přemístěna do Luštěce, odkud se dostala na travnatou plochu před hřbitovní zdi v Krčíně, kde stojí doposud.

Podobný osud potkal také sochu svatého Václava, stojící v současnosti na zámeckých valech. Sochu svatého Václava nechal Jakub z Leslie v roce 1687 umístit nad rybníček Čepelku, avšak během rekonstrukce Štefánikovy ulice v roce 1927 byla přemístěna na zámecký val místo sochy sv. Leopolda.^{54/} Toto poslední přemístění vyvolalo spor mezi

48/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č.: RZ NA 2928 č.j.: 22725/6–2928.

49/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č.: N 467, č. j. ^S5309.

50/ <http://farnostnm.cz/kostely/kostel-sv-jana-nepomuckeho>. Citováno dne 1. 5. 2013.

51/ SOKA Náchod, Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha paměťuhodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis, s. 15.

52/ Tamtéž, s. 13.

53/ Tamtéž, s. 16.

54/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 247–248.

měšťany. Členové strany lidové a lidé katolického vyznání si přáli sochu umístit na významné místo. Spor vyřešil tehdejší majitel zámku Josef Bartoň z Dobenína, jenž řekl, že sochu postavili majitelé panství, tudíž je jejich majetkem a mohou ji umístit, kam oni budou chtít.

Další socha, která během své historie měnila lokalizaci, je socha Ecce Homo na Rezku. Prvním místem, kde socha po svém dokončení v roce 1801 stála, byl podle záznamu z roku 1927 v městské kronice nejvyšší bod po pravé straně nad dubem na konci rezecské ulice. Zde stála až do roku 1880, kdy musela ustoupit stavbě nové cesty k Rezku. Jejím novým místem se staly lázně na Rezku u odbočky na polní cestu směrem k Bradlům. Stála by zde pravděpodobně i delší dobu, ale v roce 1918 byla neznámým vandalem nebo vandaly poničena. Pravděpodobný motiv jejího zničení byl stejný jako v České Skalici, kde byla na náměstí pobořena socha svatého Jana Nepomuckého, nebo socha Panny Marie na Staroměstském náměstí v Praze, která byla stržena, protože podle bořitelů oba objekty představovaly symboly předešlé doby. Po zničení sochy Ecce Homo byly jednotlivé kusy uloženy na

Obr. 9. Sendraž. Kamenný kříž na konci zastavěné části obce, severně od kaple. Foto autor, 2012.

zámku v Novém Městě nad Metují, kde je postupně zámecký správce začal spojovat. V roce 1928 byla socha opravena^{55/} a umístěna na svoje současné místo, tedy k lesní cestě před vstupem do lázní na Rezku.^{56/} Nově na soše byl nahrazen starý a poškozený nápis v němčině novým nápisem v češtině se slovy: „Človče, miluj Boha nade všechno“ a na zadní stranu podstavce byl vyryt nápis se slovy: „R. 1918 poškozeno, Josef Bartoň z Dobenína, roku 1928 obnoveno.“^{57/}

Poslední zmiňovanou památkou, která také měnila svou lokalizaci, je již zmíněná socha svatého Jakuba u zdi děkanského kostela Nejsvětější Trojice. Socha původně stála v kostele svatého Salvátora až do roku 1877, kdy byl kostel zbourán, proto byla

55/ SOKA Náchod, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907–1933. Díl II., rukopis, s. 178–179.

56/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 271.

57/ SOKA Náchod, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907–1933. Díl II., rukopis, s. 179.

přemístěna na kašnu v děkanském pozemku. Odtud v roce 1896 ustoupila společně s kašnou výstavbě vodovodu a byla umístěna do altánku v děkanské zahradě. Během opravy kostela Nejsvětější Trojice v roce 1922 byla socha opravena a umístěna na podstavec ve výklenku kostelní zdi. Během restaurátorských prací v roce 2000 byla socha opravena a postavena na své současné místo.^{58/}

Mezi sledované kaple ve farnosti Nové Město nad Metují patří kaple Loreta při klášteře Milosrdných bratří, kaple Čtrnácti svatých pomocníků na konci cesty z Klopotova k hradu Výrov, kaple sv. Jana Nepomuckého na Horském předměstí, zámecká kaple Povýšení sv. kříže a kaple sv. Barbory na Rezku. Všechny sledované kaple byly během 20. století opraveny.^{59/}

Kaple Čtrnácti svatých pomocníků u Výrova byla v roce 1938 opravena, protože se nacházela ve velmi špatném stavu a hrozilo, že zanikne.^{60/} Znovu byla opravena v roce 2002.^{61/}

Kaple sv. Jana Nepomuckého se po druhé světové válce nacházela také ve špatném stavu, proto se již v roce 1946 dočkala opravy.^{62/} Rovněž kaple svaté Barbory na Rezku musela být opravena, jelikož na podzim v roce 1921 přestala ze studánky v kapli vytékat voda. Závalu odstranil stavitel Bedřich Rychter z firmy Otakara Nyply.^{63/} V roce 1934 byla kaple opět obnovena zásluhou Josefa Bartoně z Dobenína.^{64/} Důležitou skutečností je, že během první poloviny 20. století měla kaple tři zvony. První se v kapli nacházel již od doby, kdy byla založena. Tento zvon byl v roce 1917 rekvírován. Druhý zvon byl do kaple umístěn v roce 1927, ale již v roce 1942 během druhé světové války byl rovněž rekvírován. Poslední zvon, který stejně jako první věnoval kapli její zakladatel kaple Matěj Kašpar Göstl, byl rovněž rekvírován v roce 1942, ale během války byl uložen v pražském skladišti. V lednu roku 1946 byl novoměstské farnosti navrácen a před zavěšením do kaple sv. Barbory sloužil asi pět měsíců v kapli ve Spech.^{65/}

ZÁVĚR

Drobné církevní památky nám poskytují výpovědní hodnotu o náboženském a estetickém cítění a řemeslné zručnosti tehdejších mistrů. V současnosti je vnímáme jako podstatný fragment duše zmizelého světa našich předků, jemuž se pokoušíme porozumět. Rovněž se staly prvkem umocňujícím krajinnou scenérii a vytvářejícím genia loci v jednotlivých místech. Nejen v krajině, ale i v zastavěných částech obce vzniká pevný svazek mezi environmentální složkou a drobnou církevní památkou.

58/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č. RZ NA 2928 č. j.^S22725/6–2928.

59/ Rozhovor dne 13. května 2013 s pracovnící Odboru správy nemovitého majetku v Novém Městě nad Metují Jarmilou Valterovou.

60/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 268.

61/ <http://farnostnm.cz/kostely/kaplicka-ctnrnacti-svatych-pomocniku-v-nouzi> Citováno dne 1. 5. 2013.

62/ Národní památkový ústav Josefov, f. Archiv NPÚ Josefov, inv. č.: N 467, č.j.: 5309.

63/ SOKA Náchod, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907–1933. Díl II., rukopis, s. 119–120.

64/ Bohumil DVOŘÁČEK, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti, s. 272.

65/ 65 Jiří HLADÍK, Zvony v kaplích, kostelích a zvonících novoměstské římskokatolické farnosti, in: Stopami dějin Náchodska 8, ed. J. HLADÍK, Náchod 2002, s. 227–228

Záměrem stavění drobných církevních památek bylo především upevnění katolické víry, zároveň měly církevní objekty plnit funkci memoriální, orientační, hraniční a v neposlední řadě i reprezentační.

Zkoumané drobné církevní památky ve sledovaných farnostech se začaly stavět v druhé polovině 17. století. Nejstarší zkoumané památky, především sochy světců v Novém Městě nad Metují, sloup Blahoslavené Panny Marie se sloupem Nejsvětější Trojice na Husově náměstí a mariánský sloup na náměstí v Novém Hrádku, vykazují vysokou architektonickou úroveň. Nejčastějším typem drobné církevní památky ve zkoumaných farnostech jsou kříže. Nacházejí se v zastavěné části obce a také v jejím extravilánu. Nejstarší kříže byly vyrobeny ze dřeva, ty se však nedochovaly. Jejich existenci nám dokládají především farní kroniky. Převažujícím materiálem na stavbu křížů, jež se zachovaly do současnosti, byl pískovec. Výstavba kamenných křížů je indikátorem rostoucího bohatství obcí. V současnosti se ve sledovaných farnostech nachází pět křížů kamenných a pět kovových křížů na kamenném soklu. Všech deset křížů bylo postaveno před rokem 1848.

Druhým nejčastějším typem drobných církevních památek vzniklých před rokem 1848 na sledovaném území jsou kaple. Dalším typem těchto památek, vzniklých před rokem 1848, jsou sochy světců. Během terénního výzkumu bylo zaznamenáno šest samostatně stojících soch světců, vzniklých před rokem 1848. Na sledovaném území se mi nepodařilo nalézt žádná Boží muka, která by vznikla před rokem 1848. Celkově byla na sledovaném území prokázána existence 41 drobných církevních objektů, vzniklých před rokem 1848, z toho jich bylo terénním výzkumem zdokumentováno 28. V druhé polovině 17. století byly ve sledovaných farnostech dle zjištění postaveny čtyři drobné církevní památky, v první polovině 18. století bylo postaveno šest těchto památek, v druhé polovině 18. století jich bylo osm. V první polovině 19. století bylo sledovaných památek postaveno třiatdvacet, což je více než ve všech předešlých obdobích. Katalog zjištěných památek nevyklučuje možnost existence dalších památek na méně přístupných místech apod.

SUMMARY

This article describes small religious monuments created to 1848 in the villages which based on Královohradecký diocese classification belong to parishes in Nový Hrádek, Slavoň and Nové Město nad Metují. The main aim of this article is an interpretation, documentation, localization, finding historical development and creation of ideological unity of surveyed small religious monuments in selected parishes.

Small religious monuments are an irreplaceable part of our rural areas and urban communities. These objects include crosses, wayside chapels, chapels, statues of saints, pillars with sculptures or statues of saints, holy pictures and conciliation crosses. A large part of these objects belongs due to their method of construction and origin to folk architecture.

PRAMENY

Státní okresní archiv Náchod

PADIAUR, J. N., Dějiny Nového Města nad Metují 1818, český překlad.

Obecní kroniky:

Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907 – 1933 Díl II., rukopis.

Farní kroniky:

Liber Memorabilium Decanatus Neo-Stadiensis (Kniha pamětihodností novoměstského děkanátu), řím. kat. děkanský úřad v Novém Městě nad Metují, vedená od r. 1758, rukopis. Liber Status Ecclesiarum, Parochiae, et Animarum, ... in Beneficio Neo-Hradekensi, prope Castrum Frůmberg ... (Kniha o stavu kostelů, farnosti a duší ...), řím. kat. farní úřad v Novém Hrádku 1721, rukopis.

Obecní úřad Slavoňov

Farní kronika:

DRESSLER, J., Liber Memorabilium Parochiae Slavoňoviensis 1843. Rukopis.

Národní památkový ústav v Josefově

inv. č. N 467, č. j. 5309. RUBÁČEK, A., Návrh na prohlášení kulturní věci za kulturní památku. Rukopis, 1996.

inv. č. RZ NA 123 č. j. 10.775/92. ROUBÍČEK, J., Renovace sochy sv. Jana Nepomuckého. Rukopis, 1996.

inv. č.: RZ NA 2928 č.j.: 22725/6–2928. ROUBÍČEK, J., Restaurování sochy sv. Jakuba v Novém Městě nad Metují. Rukopis, 2000.

LITERATURA:

BLAŽÍČEK, Oldřich J., Slovník památkové péče. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1962, 239 s. ISBN 27–065–62.

DVOŘÁČEK, Bohumil, Nové Město nad Metují: Pohledy do minulosti. Vyd. 1. Nové Město nad Metují: Měst.úřad, Měst. knihovna a Měst. muzeum Nové Město nad Metují, 1998, 471 s. ISBN 80–238–3095–3.

HLADÍK, Jiří, Stopami dějin Náchodska 8. Sborník Státního okresního archivu Náchod. Vyd. 1. Státní okresní archiv Náchod, 2002, 391 s. ISBN 80–86676–00–5.

CHATELETA, Alberta a Bernarda Philippa GROSLIERA, Světové dějiny umění. Larousse: Czech edition, Ottovo nakladatelství, 1990, 784 s. ISBN 80–7181–936–0.

MAXOVÁ, Ivana, Vratislav NEJEDLÝ a Pavel ZAHRADNÍK, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Náchod. Praha: Státní ústav památkové péče, 2002, 220 s. ISBN 80–86234–24–X.

NEŠPOR, Zdeněk R., Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století. Ústí nad Labem: Aldis International, 2006, 694 s. ISBN 80–86971–06–6.

NUSEK, Jindřich, Jan SVOBODA, Příběh kapliček. Drobné sakrální objekty na Podblanicku. Vyd. 1. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim a Muzeum okresu Benešov, 2001, 132 s. ISBN 80–86452–06–9.

ŘÍHA, Vladimír, Nový Hrádek 650 let 1362–2012. Nový Hrádek 2012. Vyd. 1. Městys Nový Hrádek, 2012, 279 s. ISBN 978–80–260–1711–0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.farnostnm.cz/kostely/kostel-sv-jana-nepomuckeho> Citováno dne 1.5. 2013

<http://farnostnm.cz/kostely/kaplicka-ctnacti-svatych-pomocniku-v-nouzi> Citováno dne 1. 5. 2013

ORÁLNÍ ZDROJE

Rozhovor dne 15. 12. 2012 s kronikářem obce Jestřebí Josefem Švorcem. Nar.: 1929.

Rozhovor dne 13. 5. 2013 s pracovnící obvodu správy nemovitého majetku v Novém Městě nad Metují Jarmilou Valterovou.

Rozhovor dne 5. 2. 2013 s kronikářem obce Slavoňov Josefem Suchánkem.